

Podiel Bohumíra Šmerala na formovaní Komunistickej strany Československa v prvej dekáde medzivojnovnej Československej republiky

MILAN OLEJNÍK

*Spoločenskovedný ústav v Košiciach, Centrum spoločenských
a psychologických vied SAV v Bratislave*

A role of Bohumír Šmeral in formation of Communist Party of Czechoslovakia in first decade of inter-war Czechoslovak Republic

Abstract: Bohumír Šmeral was one of the most important founders of radical left during the first years of Czechoslovak Republic, even though his political philosophy was never based on total adherence to rigid requirements formulated by the Communist International (CI). As a consequence, he became a target of frequently recurring criticism voiced by leadership of CI as well as leftist segments in Communist Party of Czechoslovakia (CPC). For his moderate approach in implementation of communist ideology to CPC, he was accused of centrist policy named pejoratively “šmeralism”. After death of V. I. Lenin, who tolerated to certain extent Šmeral’s independent policy, CI adopted more radical political path – “bolshevization”, which was imposition of uncompromising request to rebuild CPC along Russian communist party lines. This led to elimination of Šmeral’s political influence in CPC. Šmeral was used by CI to perform external tasks in communist movement. His travels to European countries, even to far-away Mongolia, distanced Šmeral from internal affairs of CPS. He was following instructions given to him by Communist International and during sparse visits to Czechoslovakia was active as a propagator of Soviet Russia, its literature, social order and ideology.

Keywords: Communist Party of Czechoslovakia, Bohumír Šmeral, Comintern, Left.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.02.54-70>

Po roku 1989 spracovanie dejín Komunistickej strany Československa (KSČ), vrátane osudov popredných predstaviteľov strany, nepatrilo medzi preferované témy českej a slovenskej historiografie. Z uvedeného aspektu sú pomerne málo známe politické aktivity čelného predstaviteľa radikálnej ľavice, Bohumíra Šmerala. V dejinách KSČ bol B. Šmeral významnou osobnosťou komunistického hnutia i keď nezodpovedal obrazu ortodoxného komunistického vodcu, akými boli Klement Gottwald, Josef Haken, Štefan Major a ďalší, ktorí bez akýchkoľvek pochybností akceptovali rozhodnutia medzinárodného centra komunistického hnutia – Komunistickej internacionály (Kominterny, KI). Do určitej mie-

ry je prekvapujúce, že Vladimír Iljič Lenin a vedenie Kominterny prejavili ochotu tolerovať Šmeralovu snahu uprednostňovať pri hľadaní stratégie a taktiky Komunistickej strany Československa východiská, ktoré neboli úplne totožné s názormi vedúcich činiteľov Kominterny. Určujúcim bol predovšetkým jeho vplyv na charakter KSČ, ktorá sa stala predstaviteľkou radikálneho ľavicového hnutia na československej politickej scéne. B. Šmeral nepatril k radikálom v KSČ, roky aktívnej činnosti v sociálnodemokratickej strane na vedúcich postoch v ňom upevnili presvedčenie, že pluralita názorov je nutná aj v komunistickom hnutí. Šmeralov demokratizmus však nenašiel pochopenie medzi predstaviteľmi ľavice v KSČ a stal sa predmetom kritiky aj Komunistickej internacionály v Moskve. Jeho názory si vyslúžili nelichotivé označenie „šmeralizmus“. Napriek kritike doma i v zahraničí, B. Šmeral zostal presvedčeným marxistom a lojálne plnil príkazy Kominterny. V období tzv. boľševizácie B. Šmeral stratil politický vplyv v KSČ a pracoval v aparáte Kominterny mimo ČSR.

Už ako študent práv sa angažoval v Československej sociálnodemokratickej strane dělnickéj (ČSDSD), konkrétne v redakcii *Práva lidu*. Pod vplyvom prác Fridricha Engelsa a Karla Marxa dospel k presvedčeniu, že robotníci a roľníci sú spoločenskou triedou, ktorá má určujúci význam vo vývoji spoločnosti. Šmeralove aktivity sa nevyčerpávali len prekladmi prác klasikov marxizmu. Dokázal získať uznanie aj ako politik. V roku 1911 bol zvolený do Ríšskej rady – parlamentu so sídlom vo Viedni, v ktorom pôsobil až do konca 1. svetovej vojny.¹

Po vypuknutí prvej svetovej vojny dochádzalo na českej politickej scéne k vzostupu nacionalizmu. Výnimkou bol Šmeral, ktorý bol zanieteným stúpencom spojenia Čiech a Rakúska. Významný český publicista Ferdinand Peroutka charakterizoval Šmeralovo politické krédo ako presvedčenie, že Európa dospeje k jednote: „*Spojené státy evropské: to byl základ jeho teorie... Patrně mu toto staré jeho vidění spojených evropských států vnitřní přerod ke komunizmu přímo ulehčovalo: byl to most mezi jeho minulostí a jeho přítomností, most, který nebylo třeba spálit na pochodu do Moskvy.*“² Podľa historika Jana Galandauera sa nacionalizmus stal ideologickou platformou sociálnej demokracie: „*Vznikla v nej síce opozícia, ktorá kritizovala dovtedajšiu politiku, lenže táto kritika nevychádzala z revolučných, ale nacionálno-radikálnych pozícií.*“³ Odmietanie nacionalizmu vystavilo Šmerala ostrej kritike v rámci strany. Bol obvinený z kolaborantstva a zrady národných záujmov a stal sa ter-

¹ HLUŠIČKOVÁ, Růžena: Bohumír Šmeral, In: KOLÁŘ, František (ed.): *Politická elita mezi válečného Československa 1918 – 1938*. Praha : Pražská edice, k.s., 1998, s. 248.

² PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu 1/2*. Praha : Academia, 2003, s. 319.

³ GALANDAUER, Jan: *Bohumír Šmeral*. Bratislava : Pravda, 1986, s. 43.

čom nenávistej kampane. V septembri 1917 sa vzdal funkcií v strane, v poslaneckom klube a v predsedníctve Českého zväzu.

Šmeral, napriek kritike predstaviteľov sociálnodemokratickej strany, si dokázal uchovať sympatie značnej časti členov ČSDSD a bol na XII. zjazde strany zvolený do výkonného výboru. I keď do politického diania v Československu priamo nezasahoval a v roku 1919 pôsobil ako korešpondent periodika *Právo lidu* vo Švajčiarsku, v strane si udržal vplyv. Krátko po návrate do republiky vo februári 1920 mu vedenie strany ponúкло možnosť cestovať do Ruska. V tom čase nezastával vyhranené politické stanovisko. Svoj neujasnený postoj charakterizoval v monografii *Pravda o sovětovém Rusku*: „Otvorene hovorím, že často mávam pochybnosti sám o sebe, či by som v rozhodujúcej chvíli mal dost statočnosti a či by som nesklamal. Preto idem do Ruska, aby som priamym dotykom s ruskou revolúciou sám seba ešte raz kontroloval, zvýšil pevnosť svojho presvedčenia a posilnil svoju odvahu.“⁴

Galandauer hodnotil Šmeralovu cestu do Moskvy ako obrat v jeho politickej orientácii: „Politicky najvýznamnejším výsledkom Šmeralovej návštevy v Sovietskom Rusku bolo jednak rozhodnutie nevyhábať sa ďalej zodpovednosti a postaviť sa na čelo marxistickej ľavice, jednak súhlas vedúcich predstaviteľov Komunistickej internacionály s jeho metódou budovania revolučnej strany robotníckej triedy v Československu.“⁵ V zriedkavej zhode s komunistickým historikom Galandauerom opísal Šmeralov pobyt v Moskve Ferdinand Peroutka.⁶

V čase Šmeralovho pobytu v Rusku rozhodujúcim koordinátorom stratégie a taktiky komunistického hnutia na medzinárodnej úrovni bola Komunistická internacionála. K založeniu organizácie došlo 2. marca 1919 na porade predstaviteľov komunistických strán z 35 krajín, ktorá je v histórii Kominterny definovaná ako jej prvý zjazd. V závere zjazdu Lenin sformuloval primárny cieľ komunistických strán – nastolenie diktatúry proletariátu.⁷

⁴ ŠMERAL, Bohumír: *Pravda o sovětovém Rusku*. Praha : NPL, 1966, s. 43.

⁵ GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 72.

⁶ „Šmeral ... když přišla řeč na taktické otázky ... hájil samostatné, ruským vůdcům nezvyklé stanovisko. Žádal, aby komunistická internacionála učinila pro zvláštní poměry v Československu, kde i dělnictvo je prosceno nacionalizmem, výjimku a aby dovolila postupovat zde vlastním způsobem. Ačkoliv tento plán silně odporoval radikálním ruským zvyklostem, ačkoli odporoval zejména fanatické Leninově víře o potřebě jasna, argumenty českého návštěvníka byly uznány, bylo mu svěřeno vůdcovství revoluce v jeho zemi a byl na nějakou dobu zproštěn povinnosti výslovně přihlásit ke komunizmu sebe a svou frakci.“ In: PEROUTKA, F.: *Budování státu 1/2*, s. 286.

⁷ „Komunistická internacionála se musela zřetelně a jasně programově oddělit od všech nemarkistických proudů v dělnickém hnutí, t.j. od všech oportunistických směrů a především od centrizmu, který byl po válce nadále objektivně nejškodlivějším projevem socialdemokratizmu.“ In: VETIŠKA, Rudolf – HRUŠKA, Čeněk – REIMAN, Pavel: *Komunistická*

Rozkol medzi konzervatívnym krídlom sociálnej demokracie a ľavicou kulminoval po menovaní úradníckej vlády prezidentom Tomášom Masarykom 15. septembra 1920. Šmeral obvinil ministra zahraničia Edvarda Beneša, ministra vnútra Antonína Švehlu a predsedu vlády Vlastimila Tusara zo zosnovania „puču“ a prehlásil, že konflikt medzi vedením sociálnej demokracie a ľavicou je neprekonateľný. 16. septembra 1920 obsadili predstavitelia ľavice na čele so Šmeralom sídlo strany Lidový dům. 21. septembra vyšlo prvé číslo ľavicového periodika *Rudé právo*.⁸

Na celostraníckej úrovni sa protichodné stanoviská konzervatívneho krídla a ľavice prejavili v príprave zjazdu. Z obavy, že ľavica získa väčšinu, zastupiteľstvo strany rozhodlo, „že komunisté na sjezd pripúšťení nebudou ... levice 15. září, sešla se v Karlíne a usnesla, že sjezd stanovený stranou na 25. září, za všech okolností bude se konat.“⁹

Tlačový orgán ľavice na Slovensku, týždenník *Pravda chudoby*, informoval, že „Dňa 25. – 28. septembra konal sa v Prahe zjazd soc. d. strany. Na zjazd dostavilo sa zo 440 právoplatne zvolených delegátov 320. Teda tri štvrtiny všetkých delegátov... Už len holý fakt, že na zjazd oproti všetkej agitácii pravice dostavila sa taká obrovská väčšina delegátov, hovorí zato, že robotníctvo u nás, ako aj v Čechách, na Morave a v Sliezske nie je spokojné s vedením strany a jej doterajšou politikou... V závere delegáti zjazdu prijali tzv. Rezolučné prehlásenie, v ktorom ako výkonný orgán strany ustanovili akčný výbor poverený vedením strany.“¹⁰ Najvýznamnejšou osobnosťou zjazdu bol Šmeral. Peroutka charakterizoval Šmeralov prejav ako zmes radikálnych a umiernených vyjadrení: „(Šmeral) praví: já sem komunista! Hned ho však zase zmírňuje: nechceme provádět puče, neusilujeme o okamžitý převrat, budeme se držet taktiky parlamentní opozice a třídní výchovy dělnictva.“¹¹ Podľa Peroutku však v rámci ľavice existovali radikálne skupiny, ktoré so Šmeralovou taktikou nesúhlasili a žiadali, aby strana deklarovala príklon ku komunizmu otvorene a bez odkladu. Tento postoj prevažoval medzi intelektuálmi.¹²

internacionála a čs. *dělnické hnutí*. Praha : Ústav dějin Komunistické strany Československa, 1959, s. 13.

⁸ KLÍMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí koruny Koruny České*. Svazek XIII. 1918-1929. Praha : Paseka, 2000, s. 218.

⁹ PEROUTKA, Ferdinand: *Budování státu 3/4*. Praha : Academia, 2003, s. 372.

¹⁰ XIII. Právoplatný zjazd českoslov. soc. dem. strany robotníckej. In: *Pravda chudoby*, 30. 9. 1920, č. 3.

¹¹ PEROUTKA, F.: *Budování státu 3/4*, s. 375.

¹² „Praktická většina v levici byla spokojená s pomalým Šmeralovým postupem, ale skupina básníků, spisovatelů a ideologů považovala za věc cti a charakteru bez výhrad a bez čekání se přihlásit k spasitelskému světovému hnutí... Sjezd levice dopadl podle Šmeralova plánu: o vstupu do Třetí internacionály se vůbec nehlasovalo, poněvadž bylo usneseno iluzi sociální demokratičnosti prodlužovat.“ In: PEROUTKA, F. : *Budování státu 3/4*, s. 377 – 378.

Robotnícké noviny, prezentované ako „Ústredný časopis Československej sociálne demokratickej strany robotníckej na Slovensku“, reagovali na vývoj v strane obvinením Šmerala z dvojakej politiky, zo zadržania, ktorého výsledkom bol rozkol v sociálnej demokracii ku škode robotníkov v republike.¹³

Obsadenie Lidového domu ľavicou bolo v rozpore s existujúcou legislatívou. Z právneho hľadiska bola majiteľom Lidového domu a tlačiarne konkrétna osoba – Antonín Němec, ktorý zažaloval radikálov z porušenia zákona.¹⁴

Dramaticky opísal vyhostenie ľavice z Lidového domu J. Galandauer: „*Keď 9. decembra 1920 silné oddiely polície a četníctva zaútočili na Lido-vý dům ... bol Bohumír Šmeral práve v redakčných miestnostiach Rudého práva. Okolo dvanástej hodiny bol spolu s ostatnými redaktormi surovo vyvečený s budovy s roztrhaným odevom a zranený.*“¹⁵ Dňa 9. decembra predstavitelia ľavice vyhlásili generálny štrajk, ktorý však bez predbežnej prípravy nemal nádej na úspech. Bezpečnostné zložky bez väčších ťažkosti potlačili štrajk.¹⁶ *Pravda chudoby* obvinila pravicové krídlo sociálnej demokracie a vládu zo zrady.¹⁷ Predstavitelia ľavice vyslali k prezidentovi deputáciu so žiadosťou, aby vláda, okrem iného, presadila zvýšenie miezd, iniciovala proces socializácie a vyhlásila všeobecnú mobilizáciu. Masaryk prijal len Šmerala, ale ani jeho návrhy neakceptoval.¹⁸

¹³ *Robotnícké noviny* uviedli, že Šmeral síce v Moskve sľúbil radikálnu odľučku od sociálnej demokracie, ale uvedomil si, že „vzbudil duchov, ktorých sa sám bojí. Uteká pri tom od prísnej zásady komunistickej a vyhľadáva len akúsi zásteru, za ktorú by sa ukryl a dočasne volá do sveta, že je vzdialený od prevratu a komunistických metód“. Šmeral. In: *Robotnícké noviny*, 3. 10. 1920, č. 199.

¹⁴ „25. října pražský okresní soud vyhověl žalobě pro rušení držby... a nařídil akčnímu výboru levice, aby vyklidil obsazený dům, tiskárnu i redakci... Dr. Šmeral správně vystihl poměry, řekl: „Ve vědomí všech příslušníku strany bylo jako něco úplně samozřejmého, že toto osobní vlastnictví je vlastnictvím pouze fiktivním.“ In: PEROUTKA, F.: *Budování státu 3/4*, s. 453, 454.

¹⁵ GALANDAUER, J.: *Bohumír Šmeral*, s. 76.

¹⁶ „Státní orgány, policie, četnictvo a armáda, zahájili tak rozsáhlou a dobře organizovanou potlačovací akci, jakou republika ještě nepoznala. Podobala se všeobecné protistávkové mobilizaci. Měla vedení stávků v průmyslových centrech i v místech doslova rozdrtit. Šmeral a jeho lidé zatčeni nebyli, tisk levice byl však hned cenzurován a zastavován, veřejná shromáždění systematicky zakazována, v krajových centrech strany byli prováděny prohlídky a zabavovány tiskoviny, nad některými územími byl vyhlášen výjimečný stav nebo dokonce stanné právo.“ In: KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře První republiky (1918 – 1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. Praha : Libri, 2000, s. 144.

¹⁷ „To všetko dosvedčuje a potvrdzuje len to, že vláda a s ňou spriahnutí zradcovia socializmu, pravičiar, hľadali príčinu, ako by mohli pomocou ozbrojenej polície a žandarmerie udrieť na robotnícky dom a zabrať ho pre seba.“ Hrozné násilie na robotnom ľude. In: *Pravda chudoby*, 18. 12. 1920, č. 14.

¹⁸ „Ještě za generální stávkou, 14. prosince, poskytl Masaryk audienci Šmeralovi... Rozhodně odmítl „kompromisní“ návrhy Šmerala..., že totiž levice odvolá již zvolna se hrotící stávkou, pokud budou legalizovány zábovy, levičáky obsazených podniků a statků, udělena amnestie

Bez šance na víťazstvo bol štrajk ukončený, pričom ľavica nedosiahla žiadny úspech.¹⁹ S neochvejným optimizmom hodnotila, i napriek kolapsu, generálny štrajk Komunistickej internacionála: „*Českým dělníkům pravíme: Odvahu soudruzi! Rusko po červenci mělo říjen! U vás tomu bude stejně. Ať žije proletářská revoluce v Československu a na celém světě!*“²⁰

Šmeral a ďalší členovia poslaneckej snemovne z radov ľavice využili svoje mandáty a vystúpili s kritikou postupu vlády. Argumentovali, že obsadenie Lidového domu bolo aktom policajného násillia, pretože: „*Všechno právo rozhodovati o něm měla a má podle všeobecných zásad demokracie i podle organizačního řádu strany většina této strany, konkrétně řečeno výkonný výbor většinou organizovaných členů zvolený a o jejich důvěru se opírající.*“²¹

K rozkolu spela situácia aj v rámci sociálnodemokratickej strany na Slovensku. Na konferencii v Martine, ktorá sa konala napriek zrušeniu bratislavským výkonným výborom, predstavitelia radikálneho krídla založili 19. septembra 1920 akčný výbor marxistickej ľavice. Zvolať zjazd, na ktorom by sa skonštitovali základy radikálne ľavicovej strany, sa rozhodli účastníci počas porady v Nitre 20. novembra 1920.

V zjazdových rokovaníach konaných 16. – 17. januára 1921 v Ľubochni zohrali významnú úlohu príslušníci maďarskej minority, ktorí disponovali hlbšou znalosťou marxistickej teórie. Zjazd mal multietnický charakter. Z celkového počtu 149 delegátov sa rokovaní zúčastnilo 88 Slovákov, 36 Maďarov, 15 Nemcov, 6 Ukrajincov a 4 príslušníci židovskej národnosti. Napriek pestrému národnostnému zloženiu počas kongresu sa nevykytli podstatné rozdiely. S výnimkou premenovania strany na komunistickú, o ktorom predbežne nebolo rozhodnuté, zvyšných 20 podmienok postulovaných Komunisticou internacionálou bolo akceptovaných.²²

Sľubný začiatok rokovania, počas ktorého 16. januára predstavitelia ľavice²³ v nadšených príhovorochoch črtali skvelú budúcnosť komunizmu na Slovensku, narušil zásah úradov. Avšak skôr, ako mohla brachiálna

za činy během stávky a nepokojů, nastoupí nová vláda, která se zaváže provést socializaci, a dojde k zvýšení dělnických platů. Masaryk drsně dodal, že ti bolševici, kteří nechtějí svobodu, jaká je v ČSR, se mohou vystěhovat.“ In: KLIMEK, A.: Velké dějiny..., s. 225.

¹⁹ „Už 12. prosince odvolali generální stávku v Praze. Od té chvíle skládali naděje už jen v Kladno a v Brno. Nyní však vystoupil – poprvé – zcela energicky dr. Šmeral. Odjel na Kladno a v osobním jednání zlomil odpor tamních radikálů. 16. prosince, když už z ní jen tu a tam doutnali zbytky, byla stávka i formálně po celé republice odvolána.“ In: PEROUTKA, F.: Budování státu 3/4, s. 463.

²⁰ PEROUTKA, F.: Budování státu 3/4, s. 464.

²¹ Poslanecká sněmovna N. S. R. Č. 1920. I. volební období. 2. zasedání 1056. Naléhavá interpelace poslanců Tesky, Skaláka, dra Šmerala, Kreibicha a soudruhu na celú vládu. V Praze 14. prosince 1920.

²² ZINNER, Paul E.: *Communist Strategy and Tactics in Slovakia, 1918 – 1948*. New York – London : Frederik A. Praeger Publisher, 1963, s. 33

²³ Medzi inými Marek Čulen, Herman Tausig, Július Verčík.

moc zasiahnuť, delegáti schválili podmienky stanovené pre vstup do Kominterny. Predstavitelia ľavice charakterizovali zásah štátnych úradov ako protiprávny a protestovali v senáte.²⁴

Významným krokom k sformovaniu komunistickej strany bol zjazd marxistickej ľavice konaný v dňoch 14. – 16. mája 1921 v Prahe. Na zjazde sa zjednotili všetky národnostné sekcie (česká, slovenská, maďarská a reprezentanti ukrajinskej ľavice) s výnimkou nemeckej a poľskej, ktoré ostali organizačne samostatné. Pre príklon československej ľavice ku Komunistickej internacionále mala určujúci význam zmena Šmeralovho postoja v otázke pripojenia ku Komunistickej internacionále a akceptovania jej 21 podmienok. Vstup ľavice do Komunistickej internacionály bol schválený rozhodujúcou väčšinou delegátov.²⁵ V závere zjazdu delegáti reprezentujúci národnostné sekcie prijali rezolúciu, v ktorej okrem iného deklarovali: „*Stojíme na stanovisku III. Internacionály a prijímame 21 podmienok, ako sme to už boli urobili na rozohnanom zjazde žandárskou brutalitou v Ľubochni.*“²⁶ Nadšenú atmosféru na zjazde charakterizoval v závere svojho prejavu Šmeral, ktorý so zanietením náboženského fanatika uistil delegátov, že: „*J sme víc než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříce nové poměry, chceme tvořiti také nové lidi.*“²⁷

Rozhodnutie zjazdu vyvolalo priaznivú odozvu Komunistickej internacionály. Výkonný výbor organizácie v odpovedi na zjazdovú rezolúciu uviedol: „*Sme presvedčení, že vaša strana so svojimi stotisíc príslušníkmi je schopná zaujať vedúce miesto v komunistickej Internacionále... Očakávame, že vaša strana na III. svetový kongres Komunistickej Internacionály vyšle čo možno najviac delegátov! Nech žije silná komunistická strana Československa! G. Zinoviev.*“²⁸

²⁴ V interpelácii reprezentantov ľavice je uvedený: „*Dňa 16. januára 1921 konal sa v Ľubochni na Slovensku, v župe liptovskej zjazd komunistov zo Slovenska ... V odpoľudňajšom zasadnutí, celkom bez odôvodnenia a bez každej príčiny prehlásil zjazd za rozpustený a nechal účastníkov čatou četníkov brachiálnou mocou rozohnať.*“ V závere interpelácie predstavitelia ľavice v senáte žiadali, aby minister vnútra „*zdôraznil najmä úradom na Slovensku, aby podobným zneužívaním úradnej moci nepodkopávala sa autorita štátu.*“ Senát Národného shromáždění R. Č. r. 1921 1. volební obd. 2. zasadání. Tisk 417. Interpelácia senátora F. Zimáka a súdruhov na ministra vnútra v záležitosti rozpustenia zjazdu komunistov zo Slovenska v Ľubochni.

²⁵ *Pravda chudoby* nadšene informovala o priebehu voľby: „*15. máj 1921 je jedným z najsľávnejších dní proletariátu československého. Vyslanci robotníctva, zhromaždení na zjazde soc. dem. strany ľavej v Karlíne v počte 562, na otázku predsedu či pristupujú na 21 podmienok III. internacionály, povstávajú zo svojich miest a s rozhodnou jednomyseľnosťou dvíhajú ruky a volajú: Áno!*“ V mene ľudu. In: *Pravda chudoby*, 22. 5. 1921, č. 29.

²⁶ V mene ľudu. In: *Pravda chudoby*, 22. 5. 1921, č. 29.

²⁷ *Protokoly sjezdů KSČ. I. svazek.* Praha 1958, s. 114, 153; ČIHÁK, Miroslav: *Prosazení leninského pojetí masovosti KSČ v letech 1921 – 1938.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1978, s. 92.

²⁸ Výkonný výbor III. komunistickej Internacionály komunistickej strane Československa. In: *Pravda chudoby*, 5. 6. 1921, č. 23.

Voľbu radikálnej ľavice nenechala sociálna demokracia bez povšimnutia. *Robotnícke noviny* charakterizovali dianie na zjazde ako porážku umiernenej Šmeralovej línie a víťazstvo radikálneho programu predsedu nemeckej sekcie Kreibicha. Redakcia vyjadrila presvedčenie, že delegáti zjazdu tým, že akceptovali podmienky postulované Kominternou, dobrovoľne prijali „*duševné otroctvo*“ vo vzťahu k organizácii.²⁹

Šmeralova koncepcia masovej strany nemala podporu ľavice.³⁰ Šmeral odmietol kritiku radikálov s poukazom na prevažujúci vplyv socialistických strán na robotnícku triedu, na ich masovú základňu a dobrú organizáciu, nad ktorými je možné zvíťaziť len za predpokladu, že komunisti dokážu získať masy robotníkov na svoju stranu.³¹

Stal sa terčom kritiky radikálneho krídla tiež na III. kongrese Kominterny v Moskve, počas ktorého bola pertraktovaná aj žiadosť KSČ o prijatie do organizácie.³² Okrem Bohumíla Jílka, Václava Bolena a ďalších predstaviteľov českej radikálnej ľavice pranieroval celkovú koncepciu Šmeralovej stratégie tiež K. Kreibich. Jeho argumenty však vedenie Kominterny odmietlo. Primárnym kritikom jeho názorov bol V. I. Lenin.³³ Autoritu vodcu ruskej revolúcie nebolo možné ignorovať a Leninovo presvedčenie o správnosti budovania masovej KSČ Kreibich akceptoval.³⁴

²⁹ „Všetko úsilie Šmeralovo – aby situáciu zachránil tým, že zjazd by rozhodol síce pre podmienky a zmenu (mena) ... ale súčasne vynútil si, aby československá komunistická strana mohla svoju taktiku určovať si sama – padlo. Zvíťazilo brnenské krajne komunistické krídlo a zvíťazil hlavne Šmeralov úhlavný odporca Kreibich... Českí a slovenskí delegáti sami z nevedomosti o tom rozhodli. Že behom času ťažko následky toho ponesú, o tom niet sporu... Keby delegáti zjazdoví len trochu boli uvažovali, poznali by svoje duševné otroctvo, ktoré dobrovoľne prijali okamžite po odhlasovaní prístupu ku komunistickej Internacionále.“ Po zjazde komunistickej strany. In: *Robotnícke noviny*, 19. 5. 1921, č. 108.

³⁰ „Tzv. ultraľavá skupina, ktorej hlavnými predstaviteľmi boli B. Jílek a V. Houser, postavila proti Šmeralovej koncepcii masovej strany predstavu ‚malej strany – jadra‘, ktorá by bola vybudovaná ako vojensko-politická organizácia a sústreďovala by len nevelké množstvo ‚čistých‘ komunistov. Šmeralovo úsilie o dosiahnutie prechodu čo najväčšieho počtu sociál-nodemokratických robotníkov do komunistickej strany označovali za centrizmus.“ In: GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 80.

³¹ GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 80.

³² „Československá delegácia musela na kongrese čeliť ostrým výčitkám predsedu nemeckého oddelenia KSČ K. Kreibicha. Terčom kritiky bol predovšetkým B. Šmeral. Vyčítal mu oportunistické prvky v referáte, ktorý Šmeral predniesol na ustanovujúcom zjazde, veľkú opatrnosť, malú bojovnosť a pod. Kritika ... vychádzala z nesprávnej ‚ofenzívnej teórie‘, ktorá nebrala do úvahy, že kapitalizmus sa čiastočne upevnil a žiadala, aby komunistické strany rozvinuli útok proti buržoázii.“ In: GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 85.

³³ „V. I. Lenin dal za pravdu Bohumíru Šmeralovi a väčšine vedení KSČ, jež usilovalo o vytvoření masové strany a další rozšíření a upevnění vlivu KSČ v masách.“ In: BRADÁČ, Zdeněk: *Boj za bolševizaci KSČ v období dočasné stabilizace kapitalizmu I. 1924 – 1925*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1954, s. 43.

³⁴ „B. Šmeral i K. Kreibich ve svých vzpomínkách shodně uvádějí, že ... setkání a diskuse s V. I. Leninem jim pomohly překlenout rozdíly v názorech a pochopit všechny souvislosti komunis-

Lenin však nesúhlasil bezvýhradne ani s názormi B. Šmerala. Výsledkom kompromisu a súhlasu oboch predstaviteľov KSČ s požiadavkami Kominterny bolo prijatie Komunistickej strany Československa do III. internacionály.³⁵ *Pravda chudoby* informovala o výsledku III. kongresu Kominterny, ktorý odmietol tzv. ofenzívnu teóriu radikálnej časti ľavice a vytýčil ako prvoradú úlohu strany vybudovať masovú základňu.³⁶

Lenin zásadne nesúhlasil s rozdelením KSČ na dve samostatné sekcie. Vyzval Šmerala a Kreibicha, aby stranu zjednotili. Na základe rozhodnutia Exekutívy Komunistickej internacionály (EKI) bol termín konania zlučovacieho zjazdu KSČ stanovený na 30. októbra – 2. novembra 1921.

Vo vystúpení na zjazde Kominterny Šmeral deklaroval svoje hlboké presvedčenie o superiorite a nevyhnutnom víťazstve komunizmu. Delegáti zjazdu z ČSR však boli šokovaní biedou, aká panovala v sovietskom Rusku. *Pravda chudoby* bola nútená priznať zúfalú situáciu a vo viacerých článkoch apelovala na robotníkov, aby v rámci svojich možností pomohli hladujúcim obyvateľom Ruska. Ako príčina katastrofálnej situácie nebola uvedená neschopnosť sovietskeho vedenia, ale sucho. Keďže podľa názoru redakcie hladomor ohrozoval bezpečnosť sovietskeho štátu a tento stav mohli zneužiť kapitalistické štáty na útok proti Rusku, bolo internacionálnou povinnosťou proletárov celého sveta v rámci svojich možností pomôcť krajine Sovietov.³⁷

Plniac požiadavku Komunistickej internacionály sa 30. októbra 1921 v Prahe zišli všetky sekcie KSČ. Po prednesení referátov B. Šmerala a K. Kreibicha delegáti schválili zlúčenie všetkých sekcií do jednotnej strany. V rezolúcii „Zlučovacieho zjazdu KSČ“ prijatého účastníkmi sa

tické politiky.“ In: ČADA, Václav: *Vznik KSČ jako revoluční strany nového typu.* Praha : Svoboda, 1968, s. 114.

³⁵ „Po intenzívných jednaniach, ve ktorých byly překonány v podstatě všechny dosud existující rozdíly v pohledu na základní otázky, budování i politiku revoluční strany nového typu v Československu, rozhodl III. kongres Komunistickej internacionály přijmout obě části do Komunistickej internacionály.“ In: ČADA, V.: *Vznik KSČ...*, s. 114.

³⁶ „Kongres III. komunistickej internacionály, z ktorého sa už naša delegácia vrátila, vyznel: Ani útok, ani obrana, ale získanie más... Dôvody... sú korene v terajšom svetovom položení. Kapitalistickej buržoázii za pomoci sociál-zradcov sa podarilo zorganizovať žandarmeriu, políciu a vojsko pre svoju obranu proti proletariátu. Proletariát nemôže proti organizovanej moci buržoázie vystupovať v malých stranách, ako to bolo možné v rokoch 1917–19, keď triedny aparát buržoázie, vojsko, žandarmeria, polícia bol v rozklade a dezorganizácia vnútri štátu... Preto Lenin na kongrese III. Internacionály veľmi ostro vystúpil proti smeru, ktorý chcel bez náležitých príprav a za každú cenu útočiť. Najsamprv veľké strany a potom rozhodný boj s buržoáziou. Taktika našej československej komunistickej strany, ohľadom utvorenia veľkej strany našla takto odobrenie na kongrese.“ Ako zviťazíme. In: *Pravda chudoby*, 7. 8. 1921, č. 51.

³⁷ Napríklad: Pomoc sovietskemu Rusku. In: *Pravda chudoby*, 7. 8. 1921, č. 51; Robotníkom a robotníčkam v Československej republike. In: *Pravda chudoby*, 11. 8. 1921, č. 53; Čo robí sovietska vláda pre hladujúci ľud a čo je povinnosťou proletariátu celého sveta. In: *Pravda chudoby*, 8. 9. 1921, č. 59.

uvádza: „*Zástupci proletariátu českého, slovenského, německého, polského, maďarského a ukrajinského, shromáždění na společném Slučovacím sjezdu, zdraví usnesení Třetího světového kongresu Komunistické internacionály, který vyslovil požadavek, aby byla vytvořena jednotná mezinárodní komunistická strana Československa. Jsou odhodláni provést sjednocení s nadšením tím větším, ježto požadavek Třetího světového kongresu je v úplném souhlase s vůli proletariátu všech národů tohoto státu vytvořiti mezinárodní proletářskou jednotnou frontu, jak se to každým dnem ostřeji projevovale.*“³⁸

V snahe zachovať zdanie nezávislosti na Kominterne, Šmeral v prejave zdôraznil, že „*nepodřídili jsme se moskevskému usnesení pouze z důvodů disciplíny, nýbrž že také na naše přesvědčení působily důvody, ze kterých tam usnesení vzešlo.*“³⁹ V ďalšej časti prejavu Šmeral citoval predsedu Kominterny Grigorija Zinovieva, podľa ktorého bolo medzinárodné revolučné hnutie v útlme, avšak tento stav bol dočasný a revolúcia s novou silou nastolí na celom svete vládu robotníckej triedy. Šmeral, vychádzajúc z optimistickej predpovede Zinovieva, prehlásil: „*V této situaci musíme míti stranu umožňující rychlé taktické přizpůsobování se rychle měnícím se situacím... Tomuto stavu odpovídá u nás opravdu jednotná centrálně řízená mezinárodní strana komunistická.*“⁴⁰ Týmiťto slovami však poprel svoje predošlé prehlásenia, že určitá miera tolerancie názorových rozdielov je nutným prostriedkom dosiahnutia správnej stratégie v reakcii strany na meniacu sa politickú situáciu.

Zlučovací kongres sa zároveň stal medzníkom definitívneho zmiereňa B. Šmerala a K. Kreibicha. Predstavitelia oboch národnostných sekcií akceptovali požiadavku Kominterny, aby zmenili svoje protichodné stanoviská a uzavreli kompromis.⁴¹

Odmietnutie radikálnej línie v komunistickom hnutí vyústilo do sformovania koncepcie tzv. jednotného frontu. I keď komunistické strany viacerých krajín kritizovali koncept jednotného frontu ako odklon od revolučnej stratégie, stanovisko Komunistickej internacionály bolo

³⁸ Protokol Zlučovacieho sjezdu komunistických stran Československa, konaného v Praze-Smíchově ve dnech 30. října – 4. listopadu 1921, Praha 1922, s. 44 – 45. In: *Dokumenty moderní doby*. Praha : Svoboda, 1978, s. 158 – 159.

³⁹ KLÍR, Miroslav: *Studijní materiály k dějinám Komunistické strany Československa v letech 1921 – 1924, Řeč poslance soudruha Bohumíra Šmerala*. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1959, s. 70.

⁴⁰ KLÍR, M.: *Studijní materiály...*, s. 71.

⁴¹ „*V době mezi III. kongresem KI a slučovacím sjezdem KSČ (31. října až 4. listopadu 1921) se překonaly rozpory mezi stanovisky Karla Kreibicha a Bohumila Šmerala. Šmeral uznal nesprávnost svého odporu proti okamžitému sloučení, Kreibich se přesvědčil o pochybenosti ‚teorie ofensivy‘. Tak se na základě líni III. kongresu vytvořil ve vedení KSČ nový sjednocený blok Šmeral, Kreibich, Zápotocký.*“ In: HÁJEK, Miloš: *Jednotná fronta. K politické orientaci Komunistické internacionály v letech 1921 – 1935*. Praha : Academia, 1969, s. 30 – 31.

rozhodujúce.⁴² V existujúcej medzinárodnej politickej situácii mal byť jednotný front nemennou stratégiou komunistických strán v procese získania robotníckej triedy.⁴³ Konceptiu jednotného frontu striktnie odmietlo radikálne krídlo v KSČ reprezentované Bohumilom Jílkom, Václavom Bolenom a Václavom Šturcom. V mocenskom zápase však Jílkova skupina prehrala a rozhodujúceho vplyvu sa zmocnili stúpenci III. Internacionály, ktorí získali väčšinu v ústrednom výbore KSČ. Dôsledkom straty väčšiny v ústrednom výbore bolo vylúčenie Jílkovho krídla z Komunistickej strany Československa.⁴⁴ *Pravda chudoby* priznala, že z KSČ bola vylúčená Jílková skupina, avšak komentovala udalosť ako akt nevyhnutný pre udržanie disciplíny v strane.⁴⁵ V diametrálne odlišnom tóne informovali o konflikte v KSČ *Robotnícke noviny*.⁴⁶ Periodikum vyjadrilo názor, že porušenie disciplíny zo strany opozície nebolo skutočnou príčinou, ale Šmeralova obava z rozštiepenia KSČ.⁴⁷

⁴² „Taktický prístup komunistických strán v tejto vývojovej etape stanovil III. kongres Komunistickej internacionály: komunistické strany mali bojovať za čiastkové konkrétne požiadavky pracujúcich mas a získať vplyv na väčšinu príslušníkov robotníckej triedy. Zasadanie Exekutívy Komunistickej internacionály v decembri 1921 prijalo tézy, ktoré ukladali komunistickým stranám, aby vyvinuli iniciatívu pri budovaní jednotného frontu celej robotníckej triedy v boji proti ofenzíve kapitálu.“ In: GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 91.

⁴³ „Exekutíva již v prosinci 1921 upozornila, že jde o nový, závažný a stálý nástroj boje o masy, který bude možné odložit teprve tehdy, až bude získaná nejen většina dělnické třídy, ale i politická moc.“ In: MENCL, Vojtěch: Na cestě k jednotě KSČ v letech 1921 – 1923. Praha : Rudé právo, 1964, s. 38.

⁴⁴ „Bolen rezignoval na členství v užším výkonném výboru (UVV). Jílek se vzdal funkce generálního organizačního tajemníka. Na Šmeralův návrh byl do UVV zvolen Zápotocký a pověřen funkci generálního tajemníka... Stoupenci linie III. kongresu tak získali v UVV většinu.“ Konflikt medzi oboma skupinami však pokračoval: „Politika jednotné fronty narazila na ostrý odpor Jílkovy skupiny. Boj mezi ní a Šmeralovým vedením se vyhrtil; výkonný výbor vyloučil Jílkovce ze strany.“ In: HÁJEK, M.: Jednotná fronta..., s. 40.

⁴⁵ „23. a 24. sept. konala sa v Prahe ríšska konferencia komunistickej strany Československa... Konečne musela sa konferencia zaoberať jednou ťažkou a bolestnou otázkou ... niekoľko členov strany, ba priam výkonného výboru porušilo ťažko disciplínu... Strana komunistická nemohla takéto jednanie trpieť. Preto musela zakročiť tvrdo a bezohľadne voči osobám, ktoré sa tohto činu dopustili...Konferencia uzniesla sa, aby doterajší súdruhovia: Bolen, Šturc, Jílek, Udržalová a Stabihoud boli zo strany vylúčení.“ Ríšska konferencia komunistickej strany Československa. In: *Pravda chudoby*, 29. 9. 1929, č. 79. (Pojem ríšsky sa v dobovej tlači používal vo význame „celoštátny“.)

⁴⁶ Podľa *Robotníckych novín* k rozvratu v KSČ došlo v dôsledku boja „medzi vodcami komunistickej strany, z ktorých jedni pod vedením starého Václava Šturca chceli mať stranu komunistickú, zatiaľ čo druhí, stojaci v otrockých službách politického podvodníka Šmerala usilovala i o vylúčenie posledných komunistických zbytkov v komunistickej strane... Teraz táto celá komunistická opozícia bola vylúčená z komunistickej strany.“ Rozvrat komunistickej strany. In: *Robotnícke noviny*, 28. 9. 1922, č. 216.

⁴⁷ „Ak bolo siahnuté k ich vylúčeniu, iste k tomu boli vážne príčiny a nemohlo tomu byť len pre púhe porušenie straníckej disciplíny, ako by komunisti radi svetu nahovorili. Fakt je ten, že komunistická strana začína sa rozkladať a strach pred rozkladom a úplným rozvratom to

Rozhodnutie výkonného výboru KSČ však neznamenal definitívny koniec členstva radikálov v strane. Predstavitelia Komunistickej internacionály, znepokojení vývojom situácie v KSČ, zasiahli s cieľom vnútiť obom znepriateleným frakciám kompromis. Príležitosťou pre ingerenciu sa stal IV. kongres Komunistickej internacionály. Vedenie organizácie kreovalo špeciálnu československú komisiu poverenú vyšetriť okolnosti, ktoré viedli k boju o moc medzi oboma skupinami a k vylúčeniu radikálneho krídla z KSČ. Komisia dospela k záveru, že obvinenia vznesené ľavicou boli neopodstatnené a boli hrubým porušením straníckej disciplíny. Eliminácia ľavice však mohla viesť k rozštiepeniu KSČ už beztak oslabenej poklesom členstva. Komisia preto inštruovala vedenie strany, aby zrušilo vylúčenie a usilovalo o vyriešenie krízy na základe kompromisu.⁴⁸ Kongres Kominterny síce upustil od vylúčenia Jílka, Bolena a ďalších členov radikálnej frakcie z KSČ, ale ich zotrvanie v strane podmienil dodržiavaním bezpodmienečnej disciplíny.⁴⁹ Šmeralove víťazstvo bolo logickým dôsledkom odmietnutia ľavicovej frazeológie, ak mala mať stratégia jednotného frontu nádej na úspech.

Úplnú subordináciu Komunistickej internacionále potvrdili predstavitelia KSČ počas tzv. I. riadneho kongresu strany, konaného v Prahe 2. – 5. februára 1923. Bez výhrad boli schválené uznesenia IV. kongresu odsudzujúce útok ľavice na vedenie KSČ a politika jednotného frontu.⁵⁰ V správe z rokovania IV. kongresu Kominterny Šmeral obvinil predstaviteľov ľavice z neobjektívnej kritiky straníckeho vedenia a z útoku na

bol, ktorý Šmerala, ako vodcu a diktátora strany, prinútil k tomuto kroku.“ Komunistická strana v rozvrate. In: *Robotnícké noviny*, 1. 10. 1922, č. 219.

⁴⁸ „IV. kongres KI rozhodne odsoudil jednání ‚ultralevé‘ opozice v KSČ jako nejhrubší narušení stranické disciplíny... Na kongresu byl odhalen protistranický charakter ‚platformy‘ opozice. Kongres ji v resoluci o československé otázce charakterizoval jako anarchosyndikalistickou úchylnou, jež je v rozporu se základními zásadami Komunistické internacionály. Současně však IV. Kongres zrušil usnesení celostátní konference KSČ o vyloučení vedoucí skupiny ‚ultralevé‘ opozice, poněvadž ... protistranická činnost a protikomunistické názory nebyly dostatečně odhaleny před celou stranou a hrozilo nebezpečí vytvoření ‚levé‘ KSČ (podobně, jako tomu bylo v Německu a Rakousku). Kongres zaměnil vyloučení přísnou důtkou, zbavil viníky všech stranických funkcí až do příštího sjezdu KSČ a zdůraznil, že opozice je povinná plně se podřídit jednotné stranické disciplíně, všem usnesením a směrnicím stranických orgánů.“ In: MENCL, V.: *Na cestě k jednotě...*, s. 67.

⁴⁹ „IV. Kongres ... zdůrazňuje nutnost najprísnejšieho dodržiavania záväzkov, ktoré opozícia prijala, totiž podrobiť sa bezpodmienečne disciplíne strany.“ Rezolúcia IV. kongresu III. internacionály o otázke komunistickej strany v Československej republike. In: *Pravda chudoby*, 22. 12. 1922, s. 103 – 104.

⁵⁰ „Sjezd jednomyslně schválil usnesení IV. Kongresu KI o československé otázce, které pomohlo KSČ úspěšně odrazit útok ‚ultralevých živlů‘, překonati vnitrostranickou krísi a věnovati se s novou silou práci a boji... V usnesení sjezdu ‚Stanovisko strany o jednotné frontě a dělnické vlády‘ se v duchu usnesení IV. Kongresu Komunistické internacionály zdůrazňuje jako hlavní úkol KSČ boj za vytvoření jednotné fronty dělnické třídy.“ In: MENCL, V.: *Na cestě k jednotě...*, s. 73.

jeho osobu. Šmeral charakterizoval taktiku ľavice ako cestu k deštrukcii robotníckej triedy.⁵¹

Pre Šmerala a jeho stúpencov sa v nasledujúcom období primárnou opozíciou stala ľavica. Deliaci čiara medzi oboma uvedenými ideologickými prúdmi bola výrazne definovaná národnostne i generačne.⁵²

S kritikou vedenia KSČ vystúpili predstavitelia ľavice počas zasadnutia V. kongresu Komunistickej internacionály konaného 17. júna – 8. júla 1924 v Moskve. Ľavica zastúpená v československej delegácii tvorila menšinu, ale jej význam umocňovala skutočnosť, že voči situácii v KSČ malo námietky aj vedenie Komunistickej internacionály.⁵³ V záverečnej časti politickej správy kongresu Kominterny obvinila KSČ z nedostatku „*revolučného vedenia*“, deklarovala nutnosť odstrániť „*revizionistické živly*“ a kooptovať do výkonného výboru „*zástupcov z radov robotníkov*“.⁵⁴ Šmeral bol častým terčom kritiky tak ľavice v KSČ, ako aj Komunistickej internacionály. Konfliktu s vedením Kominterny sa však snažil vyhnúť za každú cenu.⁵⁵

Konflikt v KSČ sa stal pre *Robotnícke noviny* príležitosťou poukázať na chybu, ktorej sa dopustil Šmeral, keď inicioval rozkol sociálnodemokratickej strany. Podľa redakcie sa v komunistickej strane dostali do popredia radikáli rozhodnutí ovládnuť stranu a zbaviť Šmerala akého-

⁵¹ „Čo vlastne zo všeobecnejšieho hľadiska predstavovala opozícia? Surovú beztvárnú nespokojnosť nás...Vítazstvo tejto surovej nespokojnosti by fakticky atomizovalo triedny boj, viedlo by k rozkladu robotníckej triedy, k porážke proletariátu...“ In: GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 102.

⁵² „Od založení KSČ se dělicí čára politických různých často shodovala s dělicí čarou různých národnostních. Pravicové úchytky se později rozvíjely spíše v českých zemích, zatímco „levičáctví“ a určité nohsledství Kominterny se vyskytovalo více u komunistů národnostních menšin.“ In: RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátku po převzetí moci.* Praha : Academia, 2002, s. 56.

⁵³ „V súvislosti s odhalením pravicového nebezpečenstva v medzinárodnom robotníckom hnutí poukázalo sa na V. kongrese Kominterny aj na prejavy pravicových tendencií v KSČ. Vedenie KSČ bolo kritizované, že proti týmto pravicovým tendenciám nedostatočne bojovalo.“ In: PLEVA, Ján: *Príspevok k dejinám boľševizácie KSČ na Slovensku a na Zakarpatsku.* Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962, s. 35.

⁵⁴ PLEVA, J.: *Príspevok k dejinám...*, s. 36.

⁵⁵ Podľa komunistického historika J. Krěna: „Podobně jako v celé straně, byla složitá a komplikovaná situace i ve vedení strany, které ani zdaleka nebylo jednotným celkem. Vede pravice a levice, které stály proti sobě v nejostřejším boji, byla ve straně i Ústředním výboru skupina středu; v Ústředním výboru byla představována hlavně starými autoritativními vůdci v čele se soudruhem Šmeralem, kteří těžce překonávali určité sociálně demokratické tradice, a proto v tomto vnitrostranickém boji kolísali... Levicová většina UV nedovedla k této skupině najít správný poměr, neměla dosti trpělivosti k tomu, aby získala tyto soudruhy na svou stranu. Levicovní členové vedení strany mnohdy – a vtom nutno spatřovat jisté sektářské rysy jejich postupu – nesprávně směřovali tuto skupinu s pravičáckými živly.“ In: KRĚN, J.: *Československo v období dočasné a relativní stabilizace kapitalizmu (1924 – 1929).* Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1957, s. 88 – 89.

koľvek vplyvu.⁵⁶ Šmeral reagoval na kritiku v prejave prednesenom počas krajskej konferencie v Kladne 28. septembra 1924. Stotožnil sa s názorom, že „*usnesení světového sjezdu, když jsou jedenkrát učiněna, jsou pro každého soudruha, pro každou stranu závaznými. Každý je musí přijmout, každý je musí provádět. To znamená, že my přijímáme a budeme provádět všechna usnesení, jež odhlasoval V. sjezd... Ale naproti tomu... nikdo nesmí být označován za ‚horšího komunistu‘, za ‚oportunistu‘, jestli v té době, kdy se o rozhodnutí sjezdu připravovalo, hájil v debatě v mezích komunistické zásadovosti stanovisko odlišné, než pro jaké nakonec většina sjezdu rozhodla... I v našem hnutí musí být přiznána jistá volnost různým názorů.*“⁵⁷ Šmeralove argumenty vedenie Kominterny neuspokojili. V reakcii na Šmeralov referát, reprezentant organizácie Dmitrij Manuilskij napísal: „*Šmeral nedal přímou odpověď ani na jednu z kardinálních otázek českého politického života a českého revolučního dělnického hnutí... Řekněme přátelsky otevřeně, že to nebyla řeč politického vůdce, nýbrž nadaného, rozumného diplomata, jenž vybudoval svoji dialektiku na formálně logických závěrech s přimísením náhledů sentimentálně lyrického druhu.*“⁵⁸

Napätú atmosféru v KSČ charakterizovali rokovania II. zjazdu v dňoch 31. októbra – 4. novembra 1924. Rozhodujúci vplyv na priebeh zjazdu mal D. Manuilskij, ktorý navrhol vedenie strany zložené primárne z predstaviteľov ľavice. I keď Manuilského menovania do funkcií KSČ znamenali zásadný obrat v politickom profile strany, boli bez odporu akceptované. Významnou zmenou bola strata mocenského postavenia B. Šmerala. Ten síce nebol odvolaný z politického byra, ale rozhodujúci vplyv v orgánoch strany získala ľavica.⁵⁹

Disciplína vynútená Manuilským po jeho odchode erodovala. Naoktrojované ľavicové vedenie strácalo vplyv v strane a KSČ sa stala opä-

⁵⁶ „*Ovocie zlého činu Šmeralovho sa dostavuje. Z osobnej ctibažnosti robil stranu našu... Lež taktika, ktorú používal proti nám pomstí sa teraz jemu samému ... dochádza teraz k uznášaniu rezolúcií na župných konferenciách komunistov, v ktorých Šmeralovi sa vyslovuje nedôvera a tento, či priamo, či nepriamo, vyhlasovaný je za zradcu.*“ Verčík kontra Šmeral. In: *Robotnícké noviny*, 28. 9. 1924, č. 223.

⁵⁷ KRÁL, Václav: *Cesta k leninizmu. Prameny k dějinám KSČ v letech 1921 – 1929*. Praha : Academia, 1971, s. 128.

⁵⁸ KRÁL, V.: *Cesta k leninizmu...*, s. 142. Podrobnú reakciu D. Manuilského na Šmeralov referát pozri: Význam diskusie v komunistickej strane Československa. O reči súdruha Šmerala. In: *Pravda chudoby*, 25. 10. 1924, č. 128; 29. 10. 1924, č. 130; 31. 10. 1924, č. 131.

⁵⁹ Nech už sa v Šmeralovej mysli odohrávalo čokoľvek, rešpekt k autorite Kominterny zvíťazil a prehru v plnom rozsahu akceptoval. V súlade so svojim presvedčením však prehlásil: „*Nevyvodzujeme z toho dôsledky, nehovoríme o demisiách, a keď ako menšinu nás zavolajú pracovať, tak súdruhom z opozície podáme pri spoločnej práci naozaj priateľskú ruku. Mám však obavy o jedno, a o to prosím súdruhov, ktorí preberajú zodpovednosť: nepodceňujte dôležitosť masovej strany!*“ In: GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 113.

to v dejiskom frakčných bojov. Už v januári 1925 averzia voči autoritatívnemu prístupu Kominterny, presadzovanému bez ohľadu na situáciu v KSČ, prerástla do otvoreného odmietnutia oficiálneho programu ústredného výboru. Predmetom kritiky, ktorú organizoval J. Bubník, sa stalo aj zasahovanie Kominterny do personálnych záležitostí strany.⁶⁰ Ústredný výbor KSČ obvinil Bubníka s podvratnej činnosti a vylúčil ho zo strany. To však vyvolalo vlnu protestov vo viacerých stranických organizáciách. Rozhodnutie vylúčiť Bubníka nepodporili ani Šmeral so Zápotockým.⁶¹ Je pochybné, že ľavica by dokázala získať prevahu v KSČ bez pomoci Komunistickej internacionály. Tá v dňoch 21. marca – 6. apríla 1925 iniciovala zasadnutie V. rozšíreného pléna, ktoré etablovalo komisiu zloženú zo zástupcov viacerých komunistických strán poverenú posúdiť existujúcu situáciu v KSČ.⁶²

Potvrdenie správnosti vylúčenia Bubníka komisiou rozšíreného pléna Kominterny zmenilo pomer síl v KSČ. Šmeral, Zápotocký a Kreibich, ktorí pôvodne kritizovali postup ľavice sa neodvážili odporovať rozhodnutiu kominternovskej komisie a – slovami J. Plevu – „...otvorene priznali svoje chyby, ktoré spočívali v podceňovaní pravičiarkeho nebezpečenstva... Takto pravičiarci stratili prevahu a československá delegácia vyslovila súhlas s uzneseniami V. rozšíreného pléna EKI o československej otázke.“⁶³

Definitívnu bodkou za pluralitou politických názorov v KSČ bol III. zjazd strany, ktorý sa konal 26. – 28. septembra 1925. Cieľom zjazdu nebolo formulovať nové smernice pre prácu KSČ, ale upevniť kontrolu Kominterny a prehľbiť proces bolševizácie iniciovaný po II. zjazde stra-

⁶⁰ „Počas drahotných demonštrácií v Prahe 10. a 15. februára sa ukázalo, že krajský sekretariát KSČ na čele s poslancom J. Bubníkom otvorene sabotoval prípravu a uskutočnenie demonštrácií. Ústredný výbor strany získal súčasne dokument o tom, že poslanec J. Bubník už niekoľko mesiacov organizoval v strane frakčnú činnosť, tajne pripravoval rozkol v strane a pre svoje zámery získal prívržencov medzi rôznymi oportunistickými živlami v ostatných krajoch KSČ...Na frakčnej porade svojich prívržencov v Prahe koncom januára 1925 vyslovil sa proti línii Ústredného výboru a proti vedeniu Komunistickej internacionály.“ In: PLEVA, J.: Príspevok k dejinám..., s. 87.

⁶¹ V súlade s marxisticko-leninskou terminológiou komentoval situáciu v KSČ Firsov: „Oportunistické elementy v brněnské, kladenské a některých dalších stranických organizacích vystoupily proti tomuto řešení. Menšina v ÚV KSČ (B. Šmeral, A. Zápotocký a někteří další), která podcenila nebezpečí pravicového oportunismu, nepodpořila levicovou většinu ústředního výboru a obvinila ji z nesprávného postupu. Vypukla ostrá vnitrostraničná krize.“ In: FIRSOV, Fridrich Igorovič: *Pomoc Kominterny při bolševizaci KSČ*. Praha : Nakladatelství svoboda, 1988, s. 102 – 103.

⁶² „Komise vyslechla referáty představitelů ústředního výboru a také vystoupení členů delegací KSČ. Nejprve představitelé menšiny v ÚV KSČ, včetně B. Šmerala, A. Zápotockého, K. Kreibicha, ostře vystoupili proti ‚levé většině‘ a činili ÚV KSČ odpovědným za krizi ve straně.“ Plénum EKI sa však priklonilo na stranu ľavice a prehlásilo vylúčenie Bubníka za oprávnené. In: FIRSOV, F. I.: *Pomoc Kominterny...*, s. 103, 107.

⁶³ PLEVA, J.: Príspevok k dejinám..., s. 97.

ny. Predseda KSČ Josef Haken priznal, že cesta k boľševizácii nebola ľahká a že len v pevnej jednote s Kominternou bude komunistická strana schopná odolať „bielemu teroru v Československu“.⁶⁴

Predstavitelia Kominterny, vzhľadom na Šmeralovu popularitu medzi členmi strany, nepovažovali za vhodné trestať jeho „chyby“ vylúčením zo strany. Postoj Kominterny k Šmeralovi definoval Lev Trockij, ktorý prehlásil, že vzhľadom na dôveru značnej časti členov KSČ k Šmeralovi by bolo rizikom ho exemplárne potrestať.⁶⁵ Naopak, Šmeral bol zvolený do Ústredného výboru a do Politického byra strany a bezvýhradne akceptoval inštrukcie Kominterny bez ohľadu na reálnu situáciu robotníckeho hnutia v republike. V prejave prednesenom na zjazde vyzdvihol rozhodujúci význam pomoci Komunistickej internacionály pri prekonávaní krízy v ČSR.⁶⁶

Šmeralov konformizmus nemal na jeho postavenie v KSČ hlbší význam. Do bojov o mocenské pozície v strane, ktoré sa odohrávali v období po III. zjazde KSČ už nezasahoval. Pasívne znášal aj necitlivé presadzovanie boľševizácie proti vôli väčšiny členov strany. Šmeralovo sklamanie muselo byť o to väčšie, že v dôsledku boľševizácie sa KSČ ocitla v situácii, ktorej sa obával a pred ktorou opakovane varoval – straty masovej členskej základne.⁶⁷ V procese boľševizácie KSČ nebolo vo vedení strany pre Šmerala miesto. Vzhľadom na jeho oddanosť sovietskemu Rusku a Kominterne, vedenie organizácie zvolilo diplomatickú formu odsunu B. Šmerala z rozhodovania o politikom smerovaní KSČ.

O jeho ďalšom osude rozhodlo rozšírené plenárne zasadnutie Exekutívy Komunistickej internacionály na jar 1926. Šmeral, ktorý sa zasadnutia zúčastnil bol zvolený do vedúcich orgánov Kominternu. I keď z formálneho hľadiska voľbu možno interpretovať ako vyjadrenie uznania za preukázané zásluhy, v praxi znamenala vynútený odchod z ČSR a ukončenie jeho pôsobenia v komunistickej strane.⁶⁸ Ako priznal Šmeralov životopisec Jan Galandauer „od roku 1926 až do konca života vedie B. Šmeral doslova „stahovavý“ život ... úlohy, ktoré mu ukladala Kominter-

⁶⁴ BRADÁČ, Z.: Boj za boľševizaci KSČ..., s. 273.

⁶⁵ RUPNIK, J.: Dějiny Komunistické strany Československa..., s. 74.

⁶⁶ GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 115.

⁶⁷ Podľa historika P. E. Zinnera, počet členov strany mal permanentne klesajúcu tendenciu. V tridsiatych rokoch nepresiahol 75 000 registrovaných členov. ZINNER, P. E.: Communist strategy..., s. 60.

⁶⁸ „Jednou z hlavních opor Kominterny ve vztahu ke KSČ byla stálá delegace této strany v Moskvě. Vybraní činitelé byli posíláni do Moskvy na školení v aparátu Kominterny nebo v Leninově škole. Tím se připravovala ideologická homogenizace Kominterny. Představitel, který strávil ve škole několik let, se vrátil do vlasti zcela odříznout od nové domácí reality a většinou se stával vykonavatelem záměrů Kominterny v místním vedení.“ In: RUPNIK, J.: Dějiny Komunistické strany Československa..., s. 60.

na, ho zaviedli do najrozličnejších častí sveta – do Berlína, Paríža, Bruselu, ďalekého Mongolska a mnohých ďalších štátov. Československý komunista Šmeral sa stal profesionálnym revolucionárom a taký bol celý jeho ďalší život – jeho charakter a rytmus neurčovali jeho osobné, či rodinné záujmy a želania, ale potreby medzinárodného komunistického hnutia.“⁶⁹

Presvedčenie o nesprávnosti mechanického prenášania sovietskych skúseností do KSČ Šmeral dokázal potlačiť a plnil príkazy Komunistickej internacionály bez ohľadu na vlastný názor až do svojej smrti 8. mája 1941 v Moskve.

⁶⁹ GALANDAUER, J.: Bohumír Šmeral, s. 118.